

TÖBBES SZÁM, JELEN IDŐ

Manuel Aires Mateus építésszel

Cser Brigitta és Németh Balázs beszélgettek

A TÖKÉLETES KAPCSOLAT RECEPTJE SOKAK SZERINT A KÜLÖN LAKÁS. A LISSZABONI AIRES MATEUS TESTVÉRPÁR ESETÉBEN ÚGY TŰNIK, BEVÁLT: 1988 ÓTA VAN KÖZÖS CÉGÜK, DE EGY IDEJE KÜLÖN IRODÁBAN DOLGOZNAK, EGYMÁSTÓL MÁSFÉL KILOMÉTERRE. A VÁLSÁGRÓL, A PORTUGÁLOKRÓL, VALAMINT NEM KISEBB DOLGOKRÓL, MINT AZ IDŐRŐL ÉS AZ ÉLETRŐL BESZÉLGETTÜNK MANUEL AIRES MATEUSSAL, KÜLÖN IRODA IDE VAGY ODA, TOVÁBBRA IS TÖBBES SZÁMBAN.

(FOTÓK: FG & SG)

Válság van, a fél világ erről beszél, és a két szó, építészet és válság, szinte összenőttek. A krízis legtöbbször csak rosszat jelent, de azért megkockáztatom a kérdést: van valami pozitív is a válságban? Hozott az önök számára valami jót ez az időszak?

Igen, hozott, és nem is keveset. De hozzáténném, hogy amikor a válságról beszélünk, érdemes szétválasztani az építészeket, vagyis az embereket, és az építészetet. A válság mindenkinek rossz, ezen belül az építészeknek és az építőiparban dolgozóknak. Nincs pénz, nincs munka, nincsenek meg a munkához szükséges feltételek. Az emberek szemében a válság tehát probléma, de ez nem feltétlenül igaz az építészetre. Az építészet számára a krízis egy olyan időszak, amikor el lehet gondolkozni rutinton, értékeken, fontossági sorrenden. A válság rákényszerít minket arra, hogy újraértelmezzük az építészet társadalmi szerepeit. Amikor portugál építészettörténetről beszélünk, nehéz nem hivatkozni az arquitectura chãra, a dísztelen építészetre. Ez az esztétikai megjelenésen kívül egy, a minimális alapanyagokból, mostoha körülmények között való építés képességét is jelenti. A portugál építészetnek mindig valami nagyot kellett alkotnia a semmiből, és úgy látom, hogy a mostani válság ismét ilyen helyzet elé állít minket. Megint jobban oda kell figyelni arra, hogy miből építünk, hogyan építünk. Úgy érzem, hogy ebből a szempontból a válság egy nagyon izgalmas, stimuláló időszak. Az építészet a társadalmi értékek nagyon direkt leképezése, már-már mérőműszer: megmutatja, hogy egy adott pillanatban az emberek mit tartanak fontosnak. A luxus például egészen mást jelent most, mint ezelőtt, már nem ugyanazt igénylik az emberek, már más céljaik vannak. Ezzel együtt megváltozik az építészet is. Azt látom, hogy a válság olyan értékváltozásokat generál, amik nagyon érdekesek az építészet számára, ugyanakkor nem annyira érdekesek vagy jók az építésznek.

Nem akarok indiszkrét lenni, de most, hogy válság van, több lett a szabadidejük?

Azt nem mondanám, hogy nem vagyunk kihasználva. Vagyis persze, kevesebb a munka, ez tény, de így több idő jut az egyes munkákra.

Akkor talán van idejük más dolgokra. Sok építész mostanában fest, ír, másban is kiteljesedik.

Ezen a mostani helyzet nem sokat változtatott. A szükségleteken, a hozzáálláson, a világvéleményünkön, a törekvéseinken, azokon nagyon is.

És valóban kevesebb munkánk van, emiatt aztán több az időnk és kevesebb a pénzünk.

Tényleg nem az anyagiakról akartam kérdezni, a portugálok ráadásul nem szeretnek a pénzről beszélni.

Nem?

Az a tapasztalatom, hogy nem. A magyarokhoz képest legalábbis.

Ebben lehet valami, tényleg nem szoktunk a pénzről beszélni, elég diszkrét nép vagyunk ebből a szempontból. De az is igaz, hogy Portugália sosem volt dúsgazdag, nálunk nem volt olyan hirtelen felvirágzás, mint a többi nyugateurópai országban, ezért a válság is máshogy érint bennünket. Építészetileg ebben a helyzetben az foglalkoztat nagyon, hogy hogyan tudunk alkalmazkodni a válság teremtette változásokhoz, hogyan tudunk megfelelni az új körülményeknek, új igényeknek.

Kicsit távolodjunk el időben a jelentől és a válságtól. Egy önökkel készült interjúban olvastam, hogy gyerekkorukban az egyikük balettozott, másikuk dobolni tanult...

Nem, nem. Egyikünk sem balettozott, nincs tehetségünk az ilyesmihez. Az öcsém egy időben egy rockbandában volt dobos, nagyon régen. Na jó, igaz, az öcsémről elmondható, hogy mindentfélét kipróbált, rajzolt képregényt, festett, dobolt, de az én életutam teljesen szabályos volt, mondhatjuk úgy is, hogy unalmas. Viszont nagyon korán, még az egyetem előtt elkezdtünk építészirodában dolgozni, először én, aztán jött az öcsém is. Eleinte csak fénymásoltunk, meg elküldtek minket ezért-azért, később rajzolhattunk is. Akkoriban teljesen más világ volt: nagyon sok építésziroda működött és bőven volt munka. Eléggé le voltunk foglalva és nagyon sokféle benyomás ért minket. Ezt arra mondom, hogy nincsenek úgynevezett hobbijaim, vagy párhuzamos elfoglaltságaim, nem sportoltam, semmit nem csináltam, ami említésre méltó. A munkám érdekel, szeretek tervezni. Persze olvasok is, nemcsak szakirodalmat, és járok moziba is, mint bárki más. Az életem teljesen átlagos, és fiatalabb koromban is az volt, pont azt csináltam, amit az összes többi liszaboni fiatal.

Az idő témánál maradván, mindig érdekelt, hogyan állnak ahhoz a kérdéshez, hogy az idő bizony múlik: milyen az, amikor a vakítóan fehér épületeik piszkosak lesznek, amikor elkezdnek öregedni?

Casa em Melides/Melidesi lakóház

Casa em Melides/Melidesi lakóház, lakásbelső, kint medencével

Casa em Alcobaca/Alcobacai lakóház a Baça folyó és a híd felől
Casa em Alcobaca, lakásbelső

Hadd mondjak el valamit. Az első olyan megépült tervünk, amit nagyon felkapott a sajtó, az a coimbrai diákoththon volt. Akkoriban az idő, mint probléma nem nagyon foglalkoztatott egyikünket sem. De ez azért normális, nem? Amikor az ember fiatal, azt hiszi örökké fiatal marad, és hogy az idő egyáltalán nem múlik. Nem is nagyon értettük ezt az idő kérdést, vagyis persze hogy értettük! Tisztában voltunk a biológiával, fizikával, de nem éltük még át, nem volt még a sajátunk ez az élmény.

Az Expón álló faspalettás épület is érdekes ebből a szempontból. Nem az volt az első, aminél várható volt az építmény öregedése?

Nem, az később volt. A coimbrai kicsivel korábbi. Szóval az első terveink során, például ennél a diákothhonnál, a külső nagyon fontos volt számunkra, a fizikai valóság, a ház megjelenése, az a bizonyos első benyomás. Aztán ahogy múltak az évek, és persze mi is változtunk, úgy kezdtük megérteni, hogy ami számít, az nem az épület kapcsolata a mindennapokkal, az étellel egy adott pillanatban, hanem sokkal inkább az, hogy hogyan illeszkedik az épület a saját élettörténetébe. Elkezdtük felfogni, hogy az idő nagyon is értékes valami. Ez akkor lett igazán fontos, amikor olyan épületeket kezdtünk tervezni, ahol a részletek fölötti nagyon szoros kontroll elengedhetetlen volt, mert ekkoriban jöttek a nagyon nagy megbízások. A 90-es években Portugáliában nagyon sok pályázatot írtak ki, elég sokat meg is nyertünk, volt bőven munka. Aztán amikor visszatértünk a kis léptékhez és lakóházakat terveztünk – ez a méret egyébként az, ami a leginkább közel áll hozzánk –, át kellett gondolnunk, mit jelent az épületeink számára az idő problémája. Rájöttünk, hogy ez nem is probléma, hanem plusz, hozzáadott érték. Egyszer csak nagyon fontos lett a számunkra, hogyan viszonyulunk az időhöz. Akkoriban teljesen Tanizaki hatása alatt voltunk. Az árnyak dicséretében (Tanizaki Dzsuniciró: Inei raiszan eredeti című, 1933-ban kiadott esszéjű íteménye eredeti formájában nem jelent meg magyar nyelven - szerk.), amit minden építésznek el kellene olvasnia, van egy rész például, ahol leírja, hogy a nyugati társadalom kifényezi az ezüstöt, míg Japánban akkor lesz értékes egy fémtárgy, amikor bevonja a patina.

És a többi anyag?

Sok olyan munkánk van, ahol az idő egészen direkt módon van jelen: mondjuk amikor romokkal dolgozunk. Vagy látszóbetonnal és belealkuláljuk, hogy az idő majd hozzátesz színeket. És a fa! A napon kifakult fa, amit akkor építünk be, amikor pont olyan színű, mint amilyen éppen az adott épülethez kell. Ja, és persze érdekes, hogy azután hogyan változik tovább ez a szín.

De mi a helyzet azokkal a fehér falakkal?

Van tehát ez a fajta kapcsolat az idővel, amikor direkt számolunk az idő munkájával, rozsdásodás, ilyesmi, és van a másik, amikor egy olyan

Casa em Alcobaca/Alcobacai lakóház a kert felől ►

Alcácer do Sal, idősek otthona

épület öregszik, ami úgy lett megtervezve, hogy egyfajta esztétikai tökéletességet testesítsen meg, és ahol ez a tökéletesség egészen nyilvánvaló, hiszen minden részlet, sík, pont precízen illeszkedik. Ne felejtsük el, hogy ezek az épületek is ugyanannak a portugál építési hagyománynak, az arquitectura chãnak az eredményei, ahol az öregedés, újramezítés, körforgás eleve bele vannak kalkulálva a homlokzat megjelenésébe. Jó példa erre Lisszabonban a Praça do Comércio. Ennek a téren az épületeit időről időre átfestik, de valahogy senki sem veszi észre! Volt már zöld, kék, sárga, majdnem piros, na és most milyen színű?

Fogalmam sincs.

Na ugye. Senki sem tudja. Csak az én életemben kismilliószor volt már átfestve és valahogy a tér semennyit sem változik ettől. Kivonulnak a munkások, átfestik, aztán egy hónap múlva már senki sem emlékszik az egészre. Erre a körforgásra, újramezítésre másik példa a ház, ahol lakom. Ez egy XVIII. századi épület.

De azért ön újította fel, ha már nem ön építette?

Igen, én terveztem, de csak a lakás átalakítását, a ház felújítását nem. És az igazság az, hogy sokkal több volt ott eredetileg, mint amennyit én hozzátettem. Szóval van udvar, falakkal. Amikor odaköltöztünk, én javítottam ki és festettem át ezeket a falakat, ennek több mint tíz éve. Mostanra teljesen megfeketedtek, csigák másznak rajtuk, mohák, mindenféle növények nőnek. Ez engem most nagyon érdekel, mert ha ránézek ezekre a falakra, az jut eszembe, hogy egy kicsit olyanok, mint az irodánk eddigi élete. Átfesthetem bármikor, de ezzel vajon eltüntettem az idő nyomait vagy újramezítettem? Azt tudtuk, hogy idő kell ahhoz, hogy az építészeti párbeszédbe kezdjen az élettel, de a régi önmagunkhoz képest annyi a változás, hogy most már azt is tudjuk, nem mindegy, milyen hosszú időről van szó. Vannak projektek, ahol az egyensúlyi állapothoz az kell, hogy időnként lenullázzuk az időt, és vannak olyanok,

ahol folyamatosan megy a számláló.

Amikor viszontlátja a 10-20 évvel ezelőtt épült házaikat, milyen érzés? Még mindig tetszenek? Vagy van, amit máshogy csinálna?

A legtöbbször elégedett vagyok. De az építészet egy hálátlan műfaj, mert előfordulhat, hogy lebontanak, vagy átépítenek egy épületet. Viszont szinte minden általunk tervezett családi házban ma is ugyanazok laknak, akik 10 éve megrendelték tőlünk a terveket, és ez azt jelenti, hogy számukra azóta is öröm a ház. Persze építészeti és ember között a legintenzívebb viszony nyilvánvalóan a lakóház esetében van, erre jó példa, hogy egyéb rendeltetésű épületeknél, bármekkora is legyen, feleannyi megbeszélésünk sincs, mint mikor valakinek házat tervezünk.

És mi van a többi épülettel, ahol azért emberek dolgoznak vagy élnek, de mégse lakóházak? Az Alcácer do Sal-i idősek otthonában hogyan élnek a lakók? Eljut önökhöz a véleményük?

El. De ott azért sokkal bonyolultabb a helyzet. A legeslegelső középület, amit terveztünk, az a grândolai idősek otthona volt. Most képzelje el, hogy 25 éve egyszerűen nem létezett még szabályzat arról, hogy mit kell teljesítenie egy ilyen épületnek! Nekünk kellett kitalálni, hogy mi hogy legyen, mekkorának kéne lennie egy fürdőszobának vagy a közlekedőknek. Akkoriban semmi sem volt, most meg túl sok is az előírás. Manapság minden túl van szabályozva.

Gondolom ez az uniós csatlakozás előtt volt.

Persze, mikor máskor lett volna. Huszonévesek voltunk és akkor, ezen a munkán keresztül kezdtük megérteni az építészeti és az élet viszonyát, mert azok az emberek tényleg egészen limitált életérben mozogtak. Járt valaha öregek otthonában?

Igen, a '80-as években, Magyarországon, szóval azt hiszem nem számít...

Egy ilyen helyen, ne felejtjük el, a legfiatalabb ember 80 éves! Mert a többiek 90 meg százévesek. Számukra az az épület maga az egész világ! Elkezdtek figyelni, hogyan mozognak ezek a bácsik-nénik a térben. Most pont ugyanott, Grândolában épül egy házunk, nappali foglalkoztató időseknek, ami érdekes feladat, mert egyrészt olyan helyet kell teremteni, ahol ünnepelni tudnak, karácsonyozni, összejönni születésnapot tartani meg ilyesmi, másrészt itt tölthetik a mindennapjaikat, lehet négyesben kártyázni délután. Vagyis a hely nagy is legyen meg kicsi is, és ez építészeti szempontból nagyon izgalmas. És igen, az is nagyon izgalmas, hogy az emberek hogyan élnek az általunk épített terekben, mert az építész az élet tere, nemcsak forma, vagy látvány. Az öregek otthonánál ez a kapcsolat különösen szembetűnő.

Beszéltünk a legelső megvalósult tervekről, meg olyanról, ami most épül. Van közöttük folytonosság? Vagy vannak fázisok, korszakok? Inkább tanulási folyamatnak nevezném ami közben történt. Például az Expón épült lakótömbnél nagyon érdekelt minket az a technika és az az anyag, amit a spalettáknál alkalmaztunk, de a ház nem konkrét megrendelőnek készült, meg kellett, hogy feleljen bármilyen lakó igényének, ezért egészen más módon volt a tervezési folyamat. Ráadásul kezdetben sorozatgyártásban gondolkodtunk a fejlesztővel. Az idővonal másik végén van mondjuk a Casa de chão de areia, a homokos padlójú ház, és a kettő között eltelt nem egészen 20 év. A Casa de chão de areia esetében, ami egy magánzállás a Tróia-félszigeten, egyszerre több olvasata is van az idővel való párbeszédnek. Először is, egy nagyon ősi építési technikával készült házcsoporthoz felújításról van szó, az ebből adódó értékekkel és problémákkal. Másodszor, ezekkel a házzal most történt valami: eredetileg a nap ellen védték a munkásokat és az országút felé, a közösség felé voltak nyitottak, most meg pont fordítva, az úttól fordulnak el és a nap felé, délre, nyugatra nyitnak. Van egy harmadik vonatkozás is, ezek a parasztházak ugyanis a legújabb technikával felszereltek. A négy épületből kettő felújított, eredeti helyi építési módszerrel készült falazattal, szalmatető, a másik kettő betonfalú, újonnan rakott szalmatető. A házakban hálószobák, fürdők találhatóak és egy nappali. Ennek a helyiségnek a padlója homok. Ez a homokot meg például fűthető vagy hűthető, ahogy a vendég óhajti. Az elektromos csatlakozók is a homokban futnak, lehet internetezni a homok közepén, feltöltheti a vendég az iPhone-ját, zenét hallgathat.

Igen, fotókon látni a kiállításokat, de a fűtés nem volt egyértelmű.

Persze, mert a fűtés a homokba süllyesztett, a homok pedig egy fatálcán van, a ház alatt. De ennek a háznak máshogy is köze van az időhöz. Londonban láttuk Cildo Meireles kiállítását, aki egy fantasztikus brazil

Casa em Leiria/Leiriai lakóház, lakásbelső

Casa em Leiria/Leiriai lakóház, a hálóblokk süllyesztett pációja a kert felől

képzőművész, és az egyik installációja egy Lalakú helyiség volt, ahol a földre végig hintőpor volt felszórva, a töréspont után pedig, a tér végében egy gyertya égett. És ott, azon a kiállításon, ahol óvatosan lépkedtünk a fehér porban, jöttem rá, hogy na ez az! Pontosan ilyen padlót akarok! Amikor az ember a homokban megy, kénytelen-kelletlen lelassítja a lépteit, és azt akartuk, hogy ez a homok, ez a másik idő folytatódjon a házon belül is.

Igen, ez nagyon érdekes. De az is érdekelne, hogy milyen volt egy parasztház felújításába fogni azok után az épületek után, ahol az önökre annyira jellemző tökéletességre törekvés a végletekig fokozott. A Casa de chão de areia nagy felfedezés volt a számunkra. Nekünk nagyon fontos a precízió, minden munkánkban jelen van. Precízió alatt azt a nagyon bonyolult geometriát értem, ahol minden vonalnak, minden pontnak megvan a helye, ahol minden egybevágh. Mániánk ez a milliméter-pontosságú illeszkedés! Ennél a háznál, amit a szokásos precízitással terveztünk és rajzoltunk meg, más természetű tökéletesség került be a rendszerbe, a kézművesé, amit már nem mi kontrolláltunk. Ennek a két különböző precízitásnak az átfedése nagyon érdekel most minket.

Van még olyan munkájuk, amiben az idő hangsúlyos szerepet kapott?

Nem messze a Casa de chão de areiától, nyár végén készült el egy másik hasonló vendégház együttes, a Cabanas no rio, a folyóparti kunyhók. Teljes egészében fából épültek, de nem akármilyen fából, hanem bontásból származó anyagból. Ez két 10m²-es kalyiba, az iroda történetében a legkisebb projekt, ami valaha is kikerült a kezünk alól. Az új fát kívül alkalmaztuk, a teraszokon, járófelületeken, mert ott gyorsabb a fa öregedése, a régi fákat belülré tettük, mert azok már csak lassan változnak. Számloltunk az idő múlásával: a projekt része az előtörténet és a további öregedés, vagyis a nap, a szél, az eső munkája. Azt szoktuk mondani, hogy két év kell ahhoz, hogy egy ház elkészüljön – például, hogy a megbolygatott építési területet újra birtokba vegye a növényzet –, de minden ház más-más párbeszédben áll az idővel. Húsz éve még teljesen mást jelentett számunkra az idő, ma fontos része a munkamódszerünknek, hogy bevonjuk az építési folyamatba. Elfogadtuk, hogy szóba kell állni vele.

Cabanas no rio, Comporta, háttérben a Sado folyó torkolata (fotó: Nelson Garrido/www.ngphoto.com.pt)

